

Vyhlásenie Iniciatívy ZA ŽIVÉ UNIVERZITY

Univerzity vždy boli a dodnes sú pýchou civilizovaných štátov, základom vzdelanosti a kultúry národov, zdrojom tvorivých podnetov pre spoločnosť a inovácií pre priemysel. Samozrejme, to platí len vtedy, keď naplňajú svoje funkcie, rozvíjajú sa, zvyšujú svoju kvalitu, a poskytujú priestor tvorivosti a slobode ducha. Potom ich význam narastá aj v medzinárodnom akademickom prostredí. Na Slovensku prevláda predstava, že tieto strategické ciele sa dajú dosiahnuť zvyšovaním administratívnej kontroly, ekonomického tlaku a zavádzaním centrálne riadených manažérskych nástrojov.

Univerzity nie sú izolované od spoločenského diania. Po stáročia slúžia ako jeho zrkadlo, nástroj sebareflexie a prostriedok na odhaľovanie nedostatkov a chýb. Absencia tvorivého dialógu medzi vysokými školami a spoločnosťou vedie k ich vzájomnému uzatváraniu sa do seba a k priepasti, ktorá škodí obom stranám. Dnes už musíme hovoriť o hlbokoj kríze vysokoškolského vzdelávania. Jej príčiny dosiaľ nie sú dostatočne analyzované a pochopené, takže nemôžu byť systémovo a koncepcne riešené. Súčasnú krízu spôsobuje aj stratégia „rozdeľ a panuj!“ – boj o počty študentov, dotácie, granty, tituly atď. Žiadame systémovú zmenu fungovania našich akademických praktík vrátane financovania vysokých škôl. Konflikty záujmov, vzájomná izolovanosť a nedôvera medzi akademikmi nás nikam nedoviedú.

Preto prichádzame s Iniciatívou *Za živé univerzity*. Budeme presadzovať obnovu štandardných akademických hodnôt na slovenských vysokých školách – radosti z poznania a objavovania nového, vedomia zodpovednosti za stav spoločnosti a trvalých pochybností o dokonalosti súčasného stavu. Vysokoškolské vzdelávanie plní oveľa komplexnejšie úlohy než len produkciu úzko špecializovaných odborníkov pre aktuálne potreby trhu práce. Vychováva kriticky mysliaceho občana, rozvíja jeho osobnosť, učí vnímať širšie prírodovedné, technické, spoločenské a humanitné súvislosti. Vedecko-výskumná činnosť je nepochybne integrálnou súčasťou univerzitného vzdelávania.

Chceme:

- nastavovať kritické zrkadlo všetkým, ktorí direktívne rozhodujú o našich vysokých školách počnúc parlamentom a vládou, ministerstvom až po manažmenty vysokých škôl
- iniciovať odborné diskusie, kompetentné analýzy a návrhy na riešenie problémov
- zastávať a obhajovať záujmy akademickej komunity na Slovensku
- podporovať a rozvíjať akademickú slobodu, tvorivé myslenie a úsilie o zvyšovanie kvality vzdelávania a vedecko-výskumnej činnosti na vysokých školách

I. HLAVNÉ PROBLÉMY

Kľúčové problémy a príčiny súčasného stavu vysokoškolského vzdelávania na Slovensku:

1. Dlhodobá vízia a koncepcia

Slovenská republika nemá vypracovanú dlhodobú víziu a stratégiu rozvoja univerzitného vzdelávania, ktoré by adekvátne reflektovali aktuálne, no predovšetkým budúce spoločenské potreby spojené s rastúcimi globálnymi výzvami. Súčasný stav VŠ podmieňuje absencia štátnej vysokoškolskej politiky na úrovni vlády a ministerstva školstva. Nie je jasné, aké VŠ chceme mať a ako k nim smerovať, pokiaľ ide o:

- typy VŠ, ich štruktúru a počet
- spoločenskú úlohu VŠ vo vzťahu k perspektívam krajiny
- kompetencie ministerstva voči autonómii VŠ
- rámcové pravidlá financovania VŠ garantujúce dlhodobú perspektívu
- rešpektovanie potrieb rozvoja súkromných VŠ, ktoré musia byť (a vo svete sú) integrálnou súčasťou systému vysokoškolského vzdelávania.

2. Legislatíva

Súčasný systém univerzitného života sa riadi zákonom č.131/2002 o VŠ a jeho novelami. Tento zákon je mimoriadne nepružný vo vzťahu k tradičným, historicky overeným akademickým hodnotám, a pokiaľ ide o hodnoty spojené s budúcnosťou, je úplne sterilný. Prax ukázala, že nepriniesol zásadné skvalitnenie našich VŠ. Administratívne a formalizované aktivity brzdia tvorivý potenciál a kapacity pracovníkov VŠ, pohlcujú obrovské množstvo času pedagógov a ubíjajú ich tvorivú energiu. Už v roku 2008 označila Európska asociácia univerzít tento model za nevhodný, pretože príliš zasahuje do právomocí vysokých škôl.

3. Systém riadenia

Spolitizované prístupy s orientáciou na krátkodobé efekty (zvyšovanie počtu absolventov VŠ, okamžitý nárast publikačnej činnosti, honba za titulmi atď.) zatienili dlhodobé a strategické videnie odborných problémov vysokoškolského vzdelávania. To vedie k nezdravej a často nezmyslenej súťaži medzi školami, dokonca medzi fakultami – na úkor cielavedomej a trpezlivej práce na ich budovaní a rozvoji.

4. Systém financovania

Súčasný spôsob financovania VŠ – okrem toho, že je založený na nedostatočnom objeme zo štátneho rozpočtu – vymýšľa merateľné ukazovatele na všetky pedagogické, vedecké a ostatné činnosti. Honba za kvantitatívnymi ukazovateľmi sa dovedla do obludných rozmerov a vnáša do systému deformácie:

- Financovanie študijných odborov podľa počtu študentov nijako nepodporuje kvalitu absolventov a nevytvára dobré predpoklady pre ich uplatnenie vo vyštudovaných odboroch a v praxi. Finan-

covanie vedeckého výskumu podľa počtu doktorandov vedie k prijímaniu aj uchádzačov, ktorých vedecká kapacita nedosahuje potrebnú, medzinárodne porovnateľnú úroveň.

- Financovanie podľa počtu publikácií spôsobuje bezohľadné generovanie nekvalitných monografií, článkov a príspevkov na konferencie, z ktorých mnohé sú len nepatrnou variáciou už publikovaných výsledkov – až do úrovne plagiátorstva!
- Financovanie vedeckého výskumu podľa počtu citácií sa z nástroja na zistenie vedeckej reputácie zmenilo na frašku. Vytvorilo „citačné kartely“, skupiny cyklicky sa citujúcich autorov, u ktorých neraz obsah článku nesúvisí s prácou, na ktorú odkazujú.
- Striktné pridelovanie prostriedkov na školy podľa vyššie uvedených kvantitatívnych kritérií manipuluje vysoké školy do smutne známej obdoby sociálneho darvinizmu „*bellum omnium contra omnes*“, v ktorej prežívajú iba pracoviská, ktoré bez škrupúl a ohľadu na kvalitu najlepšie naplňujú kvantitatívne kritériá.
- Súhra uvedených faktorov posilňuje izolovanosť VŠ, ich neochotu spolupracovať medzi sebou, bráni vzniku medziodborového výskumu a kombinovaných študijných programov.

Súčasný spôsob financovania VŠ neprináša ani vyššiu kvalitu, ani efektivitu a už vôbec nie spravodlivé rozdeľovanie zdrojov. Jeho dôsledkom sú preteky v „dokonalejšom naplňaní kritérií“ a prehlbovanie deformácií.

5. Systém akreditácií študijných programov a hodnotenia pracovníkov

Súčasný systém komplexných akreditácií a akreditovania študijných programov je administratívne mimoriadne náročný, časovo a personálne neefektívny a nedostatočne transparentný. Kritériá sú formulované komplikovane a neraz sa upresňujú až počas procesu akreditovania. Cieľ a zmysel akreditácií je nejasný, čo vyvoláva časté konflikty záujmov a rôzne postoje k hodnoteniam. Jednoducho, akreditačný proces nemá v našom akademickom živote kredit, autoritu ani proklamované výsledky.

Formálne a kvantitatívne kritériá sa presadzujú aj pri hodnotení dizertačných prác, habilitáciách a inauguráciách. V personálnych otázkach sa nedostatočne zohľadňujú schopnosti a skúsenosti uchádzača, jeho prax či domáce a medzinárodné renomé. Kritériá neumožňujú špičkovým pracovníkom, prichádzajúcim zo zahraničia alebo z praxe, obsadiť primerané pozície.

Ukončená komplexná akreditácia ukázala, že jej pravidlá nerešpektujú diverzitu vysokoškolského systému a – hoci sa často volá po multidisciplinárnom prístupe – posilňujú izolovanosť a nepružnosť študijných programov. Akademická obec navzájom nedostatočne komunikuje. Medziodborové aktivity sa redukujú na podujatia ako Týždeň vedy či Detská univerzita. Hoci majú zmysel pre širšiu verejnosť, neprispievajú k zlepšeniu spolupráce vysokoškolských pracovísk.

II. NÁVRHY NA RIEŠENIA

V záujme riešenia uvedených problémov a ich príčin, pokladáme za nevyhnutné:

1. **Vypracovať dlhodobú víziu rozvoja vysokých škôl** minimálne do roku 2030 a stratégiu jej implementácie na báze odborných interdisciplinárnych analýz a prognóz. V záujme toho zriadiť odborné pracovisko (napr. na SAV), zamerané na základný pedagogický výskum a analýzu progresívnych trendov v oblasti vzdelávania vôbec a VŠ zvlášť.
2. **Revidovať vysokoškolský zákon** a ďalšie normatívne akty s cieľom posilniť akademické slobody a autonómiu vysokých škôl.
3. **Zmeniť systém riadenia vysokých škôl**, redukovať vplyvy centralizmu, byrokratizmu, ekonomizmu, administratívneho formalizmu a politizácie.
4. **Prehodnotiť financovanie vysokých škôl** s cieľom dosiahnuť do roku 2030 priemer štátov Európskej únie, diferencovať ho podľa typu vysokých škôl a ich vedných odborov, diverzifikovať ho podľa kvality vzdelávacej a vedecko-výskumnej činnosti.
5. **Prepracovať systém akreditácií** s cieľom racionalizovať ho, odstrániť neefektívne činnosti a priblížiť ho k medzinárodným štandardom, vrátane plnoprávneho členstva Akreditačnej komisie v Európskej asociácii pre kvalitu vysokoškolského vzdelávania ENQA. Pozastaviť prebiehajúce tretie obdobie komplexnej akreditácie (roky 2014 - 2019), kým sa nedefinujú jej hodnotiace kritériá.

Sme presvedčení, že:

- Nedosiahneme výstupy a výsledky, pokiaľ zanedbávame vstupy a podmienky!
- Nedosiahneme kvalitu, ak sa nepostaráme o tých, ktorí ju tvoria!
- Nenadobudneme medzinárodnú úroveň, kým sa uzatvárame pred svetom!
- Nezreformujeme vysoké školstvo, ak najprv nezanalyzujeme súčasný stav!

Obraciame sa na všetkých, ktorým záleží na budúcnosti slovenských vysokých škôl:

KOMUNIKUJME, DISKUTUJME, SPOLUPRACUJME!